

Elizabeta Serdar

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 37.013(49.5)“19“
37-05 Košćević, V.

Primljeno: 18. 2. 2016.

Prihvaćeno: 15. 12. 2017.

Izvorni znanstveni članak

DOPRINOS VJEKOSLAVA KOŠĆEVIĆA POKRETU ZA UMJETNIČKI ODGOJ U HRVATSKOJ

Sažetak

*Pokret za umjetnički odgoj najavljuje otpor staroj, intelektualističkoj herbartovskoj pedagogiji, njezinim sljedbenicima i formalnim stupnjevima nastave tražeći da odgoju treba prići na kompleksniji, raznovrsniji način s usmjerenošću na dijete. Nasuprot mehaničkom učenju postavlja se sloboda u odgoju korištenjem kabineta u školama, knjižnica, muzeja, kina, kazališta...
ukratko: povezivanje škole sa životom.*

Izraziti pristaše ideja pokreta za umjetnički odgoj u Hrvatskoj su Vjekoslav Košćević (1866. – 1920.) i Ivan Tomašić (1886. – 1956.). Svoja uvjerenja i potporu Košćević iznosi prvotno u članku “Naša pedagogija” 1895., a poslije u knjigama “Nekoliko opazaka o uzgoju” (1899.) i “Škola s pomoću rada ili Novovjeke ideje o reformi školstva” (1912.).

Iako Košćević zagovara francuska i ruska pedagoška postignuća, poslužit će se modelom kakav je ovaj pokret imao u Njemačkoj – osniva Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja (1904.), a nedugo zatim i časopis “Preporod” (1905.).

U funkciji tajnika Društva te izdavača i urednika časopisa organizira prve tečajeve za stručno osposobljavanje i usavršavanje učitelja (1909. o slobodnom risanju, o “modelovanju u pučkoj školi”), prve kazališne predstave (1905. predstava u Hrvatskom zemaljskom kazalištu za mlade pučkih škola), izložbe osmišljene kao pedagoške (1905. “Umjetnost u životu djeteta”, 1908. “Izložba materijala za proučavanje djece”).

Ključne riječi: Košćević, Vjekoslav
umjetnički odgoj, reformna pedagogija, Hrvatska

1. Uvod

Reformna pedagogija, nazivana još *revolucionarna* ili *nova*, rezultat je nagle industrijalizacije, razvoja prirodnih znanosti, različitih društvenih pokreta, a osobito novih spoznaja u psihologiji, i pokušaj obnove škole na prijelazu stoljeća. Sustavne analize reformne pedagogije kakva postoji na njemačkom govornom području (Nohl, 1935) u Hrvatskoj gotovo da nema. Općenito o reformnoj pedagogiji u Hrvatskoj su pisali Salih Ljubunčić (1930), Stjepan Pataki (1938), Stjepan Jakopović (1984)... a posebice o pokretu za umjetnički odgoj, osim njegovih pokretača Košćevića i Tomašića, Mihajlo Ogrizović (1963), Ante Vukasović (1965) i Štefka Batinić (2007). Pored literature, dostupna je i djelomično istražena i neobjavljena građa arhiva i muzeja o ovoj temi.

Pokret za umjetnički odgoj i radna škola prva su faza reformne pedagogije. Najprije se javlja u Engleskoj 70-ih godina 19. stoljeća, a prvi su mu predstavnici John Ruskin, William Morris i Walter Crane. Njihove zamisli naići će na odobravanje pedagoških i umjetničkih krugova u Njemačkoj i ondje kulminirati kao pedagoški pravac kojem će poticaj dati i knjiga Juliusa Langbehna *Rembrandt kao odgojitelj*. Godine 1887. u Beču je osnovano *Društvo prijatelja umjetnosti*, Ferdinand Avenarius osniva časopis *Kunstwart* Alfred Lichtwark, učitelj i povjesničar umjetnosti koji je od 1889. vodio hamburški Kunsthalle, muzej smatra vrlo vrijednim mjestom obrazovanja te 1896. osniva *Učiteljsko društvo za njegovanje umjetničkoga obrazovanja u školi*, a organizira i savjetovanja o umjetničkom odgoju (1901. o crtanju i likovnoj umjetnosti u Dresdenu, 1903. o jeziku i književnosti u Weimaru, 1905. o glazbi i gimnastici u Hamburgu).

Pokret za umjetnički odgoj najavljuje otpor *staroj*, intelektualističkoj herbartovskoj pedagogiji, njezinim sljedbenicima i formalnim stupnjevim nastave tražeći da se odgoju pride na kompleksniji, raznovrsniji način s usmjerenošću na dijete. Nasuprot mehaničkom učenju postavlja se individualni pristup, sloboda u odgoju korištenjem kabineta u školama, knjižnica, muzeja, kina, kazališta... ukratko, za povezivanje je škole sa životom. Umjetnost se uključuje u odgajanje, razvijaju se posebne metode rada u predmetima koji su u funkcionalnoj vezi s umjetnošću. Za učenike se organiziraju posebne izložbe, koncerti, kazališne predstave, a za učitelje stručna osposobljavanja na posebnim tečajevima.

Izraziti pristaše ideja pokreta za umjetnički odgoj u Hrvatskoj su bili Vjekoslav Košćević (1866. – 1920.) i Ivan Tomašić (1886. – 1956.)¹. Svoja uvjerenja i potporu Košćević iznosi prvotno u članku “Naša pedagogija” 1895. godine. Taj kratki Košćevićev rad objavljen je u karlovačkoj knjigotiskari Dragutina Hauptfelda. Autor govori o domaćoj pedagogiji koja je na raskršću, o potrebi napuštanja dotadašnjih utjecaja njemačke pedagogije i početku utjecaja drugih ideja. Osvrće se na rad

¹ Ivan Tomašić bio je pedagog Pestalozzijeve škole, poslije pristaša modernijega školstva povezanog uz kulturne aktivnosti. Od 1893. radi u dječackoj školi u Samostanskoj ulici, a 1899. dobiva mjesto upravitelja škole u Trnju, gdje ostaje do 1922. godine. Košćević i Tomašić 1904. zajedno osnivaju Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja. Nakon Prvoga svjetskog rata donekle će promijeniti svoje stavove.

pedagoškoga časopisa *Napredak*, koji je pod velikim utjecajem njemačke pedagogije, kritizira urednika Stjepana Basarićeka i druge autore. Košćević nadalje optužuje svoje protivnike za pseudoznanost. Govori o pojavi *Kindergartena* i nekompetencijama Friedricha Fröbela i Johanna Friedricha Herbarta. Zamjera svojim protivnicima prenaglašavanje psihologije, fiziologije, medicine te razdjeljivanje na stupnjeve, postojanje jednoga zakona za sve ljude, u svim krajevima i vremenima.² Teorijskim i praktičnim djelovanjem suprotstavlja se razgranatoj i priznatoj herbartovskoj pedagogiji i njezinim pobornicima koji djeluju u Hrvatskom pedagoško-književnom zboru i njegovu časopisu *Napredak*.

Iako Košćević zagovara francuska i ruska pedagoška postignuća³, poslužit će se modelom kakav je ovaj pokret imao u Njemačkoj – osniva *Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja* (1904.), a nedugo zatim i mjesečnik *Preporod* (1905.). Dobiva potporu vodećih hrvatskih likovnih umjetnika, arhitekata i učitelja crtanja.

Georg Kerschensteiner (1854. – 1932.) svojom će radnom školom (*školom budućnosti*) 1908. vrlo brzo potisnuti ideje umjetničkoga odgoja. Zahvaljujući svojem velikom ugledu u pedagoškim krugovima zauzima položaj glavnoga reformatora, a ideje i različiti pravci prodiru i u Hrvatsku. Ideja umjetničkoga odgoja nije napuštena, nego samo uklopljena u širi kontekst radne škole.

Hrvatski školski muzej riznica je podataka, literature, a uvelike i izvorne građe vezane uz taj pokret. U Arhivsku zbirku darom su pohranjene dvije kutije gradiva vezanog uz Vjekoslava Košćevića.⁴ Već preliminarna analiza pokazuje da se Košćevićev rad odvijao na dvije strane. Jedna je njegov stručni, pedagoški (učiteljski) rad, u kojem se iskazao kao pobornik uvođenja umjetničkoga odgoja i novih metoda rada, posebice u likovnom odgoju. Druga je njegov književni rad, što u vremenu Košćevićeva djelovanja nije bilo neuobičajeno. Tadašnji su učitelji nerijetko bili i pisci odnosno književnici: Ivan Filipović, Davorin Trstenjak, Milka Pogačić, Dragojla Jarnević, Jagoda Truhelka i drugi. U Arhivskoj zbirci Muzeja nalazi se i osobni fond njegova bliskoga suradnika Ivana Tomašića. U Državnom arhivu u Zagrebu pohranjene su školske spomenice pučkih škola u Krajiškoj ulici i u Trnju, koje također potvrđuju okolnosti Košćevićeva djelovanja.

2. Životopis Vjekoslava Košćevića

Vjekoslav Košćević rođen je u Palanjkju kraj Siska 20. siječnja 1866. kao jedno od šestoro djece Vida i Marije Košćević rođ. Feleč. Školovao se u Petrinji i Zagrebu. U *Svjedodžbi osposobnici* od 4. kolovoza 1883. stoji da je nakon završene realke na Kraljevskoj preparandiji u Zagrebu završio sva tri tečaja, a zatim se podvrgnuo

2 Upravo će za taj rad Batinić ustvrditi da je “najavio odmak od njemačke pedagogije” (Batinić, 2007, 9) te naglasiti njegovu važnost za početak reformne pedagogije u Hrvatskoj.

3 Slobodna škola Lava Nikolajeviča Tolstoja postaje ideal (“k samom djetetu”) te neće tajiti utjecaj toga “ruskog Rousseaua”.

4 Krsto Košćević, rođak i nasljednik dijela ostavštine V. Košćevića, ustupa 2008. građu Muzeju (Knjiga nabave 29745).

propisanom ispitu za učiteljsku službu na “obćih pućkih školah”. Istiće se i da je koristio potporu Kraljevske zemaljske vlade u iznosu od 300 forinti, stoga je obavezan najmanje deset godina službovati u Hrvatskoj i Slavoniji.

Kao što je bilo uobićajeno u ono vrijeme, stručno se usavršavao na različitim tećajevima (gospodarski, risarski, *slõjdski*). Ipak, najveća je njegova znaćajka, kao i velikoga broja istaknutih hrvatskih učitelja 19. stoljeća, privatno, samouko usavršavanje. Godine 1884. poćinje službovati u Djećaćkoj obćoj pućkoj školi u Valpovu. Već tada, kao mladi učitelj u dobi od 18 godina, u 25. godištu *Napretka* Košćević objavljuje ćlanak “Pjevanje u narodnoj školi”.

Usljedit će, kako je tada bilo uobićajeno, serija dekreta i premještaja. Najprije će biti rasporećen u opću pućku školu u Rumi. Iz Valpova odnosi i izvrsnu svjedodžbu o svojem radu: “Malo će se pak naći mladih učiteljah, koji bi tolikom vještinom obavljali službu organiste kao što ju je on obavljao u svakom pogledu. Podpisani školski odbor mođe stoga gospodina Vjekoslava Košćevića svakom najtoplije preporučiti i kao revna učitelja i kao vješta organista (Valpovo, 12. srpnja 1884.)” (HŠM A 2059, Omot 1).

Sljedećim dekretom imenovan je Košćević “pravim učiteljem na obospolnoj obćoj pućkoj školi u Novih Ćićah s plaćom od ćetiri stotine forintih a vr. na godinu. Osim toga užitvat će stan u naravi, 12 hvati drva za Vas i školu, kuhinski vrt od 400 hv. i od rekvija po 50 novć.” (HŠM A 2059, Omot 1). U Zagrebu je taj dekret 4. listopada 1884. za Kraljevsko nadzorništvo za pućke škole potpisao Ivan Filipović.

Kraljevska ųupanijska oblast iz Zagreba poslala je 2. listopada 1888. Košćeviću premještaj u opću pućku školu u Brđovcu kod Zaprešića. Od 24. listopada usljedit će premještaj u opću pućku školu u Lipniku.

Godine provedene u Lipniku⁵ Košćević koristi i za publiciranje priloga u hrvatskoj pedagoškoj periodici. U ćasopisu *Škola* poćinje objavljivati kraće radove izvještavajući o dogaćajima iz škole u kojoj radi i o temama koje ga tada zaokupljaju (tjelovjeųba, tjelesne kazne u školi...).

U Klanjcu, sljedećem mjestu službovanja, Košćević provodi pune ćetiri godine, do 1. studenoga 1894. godine. Ondje je bio i zborovoćom pjevaćkoga društva *Cesargradska vila*, organizira koncerte, a izvoćene su i neke njegove skladbe, koje su vrlo dobro prihvaćene; hvaljena je i njegova stručnost u pouci glazbe. Naredbom br. 15.309 od 7. listopada 1894. iz Klanjca je (na osobnu molbu) premješten u niđu pućku djećaćku školu u Karlovcu. Za to je mjesto dobio preporuku jer se pokazao kao “uredna i marljiva sila, socijalno i politićko ponašanje mu je hvale vrijedno”, odnosno, prema drugoj svjedodžbi, da je “to vrijeme vršio duųnosti učitelja i odgojitelja revno; društveno-ćudoredno i politićko ponašanje bilo mu uzorno, a pedagoško-didaktićna vještina odlićna i veoma uspješna” (HŠM A 2059, Omot 1).

Naredbom br. 12526 od 5. kolovoza 1896. ponovno je premješten, i to u pućku školu u Krajiškoj ulici u Zagrebu. U Spomenici Niđe pućke djećaćke, djevojaćke i obospolne škole te zabavišta u Krajiškoj ulici nailazimo na sljedeći podatak: “(...)

5 U općoj pućkoj školi u Lipniku kao učiteljica ųenskoga rućnog rada i kućanstva radila je 1891. i Košćevićeva suprugica Anka Košćević (Spomenica škole u Lipniku, 1875. – 1901., HŠM A 4696; spis br. 3332, HŠM A 2059, Omot 2).

dočim je Vjekoslav Košćević sa pučke škole u Karlovcu premješten na ovaj zavod” (HR-DAZG-202).

Rad u toj zagrebačkoj školi obilježiti će početak njegova djelovanja na području umjetničkoga odgoja te će u sljedećih desetak godina dati i najveći doprinos u njegovu praktičnom i teorijskom razvitku u Hrvatskoj. U *Zbirci školskih izvješća* Hrvatskoga školskog muzeja možemo pratiti njegov dolazak i rad u *Krajiškoj*, gdje tada službuju i Ljudevit Tomšić, Milka Pogačić i Josipa Žitković.

Za Košćevićeva službovanja u školi u Krajiškoj 1899. izlazi njegova knjiga *Nekoliko opazaka o uzgoju*. Relativno opsežno djelo (160 stranica teksta) publicirano je u tiskari J. Fleischmanna u Bjelovaru. Zbog pozitivne stručne kritike preporuku za to djelo daje i Kraljevska hrvatsko-slavonska i dalmatinska zemaljska vlada.⁶

U toj školi Košćević postaje razrednikom te svoje učenike prati od I. do IV. razreda, a obavlja i dodatne dužnosti kao što je čuvanje učila (poslije knjižničar). Od 1902. učenike IV. razreda poučava u *slöjdu*. U to vrijeme risanje se u zagrebačkim pučkim školama prepušta slobodnom metodičkom izboru samih učitelja i učiteljica. Navodi se da je Gradsko poglavarstvo školi u Trnjanskoj (podsjetimo da je ondje ravnatelj Tomašić) nabavilo slike za umjetničko ukrašavanje školskih prostorija i obrazovanje mladeži. Tu je i podatak da je 14. svibnja u trnjanskoj školi na sastanku Učiteljskoga društva za grad Zagreb i okolicu održano predavanje o teoriji *pedagogijskog umjetničkog pokreta*. Pokusnim je predavanjem sa školskom djecom pokazano kako se umjetnička slika može približiti djetetu. Nakon toga mogli su se razgledati crteži i sam način rada djece po američko-hamburškoj metodi. U teorijskom predavanju poslije su razložene vrijednosti, zadaci, sredstva i način obrazovanja mladeži pomoću umjetnosti, a predstavljena je i najnovija literatura s toga područja.

Školske godine 1903./1904. rad u umjetničkom odgoju, kako stoji u izvješću, nastavljen je i proširen na niže razrede ostalih zagrebačkih škola. U tu svrhu učiteljstvo je moglo razgledati izložbu Hrvatskoga društva umjetnosti početkom školske godine. Uz slike hrvatskih slikara bili su izloženi kamenopisi što ih priređuju njemački slikari radi školskoga obrazovanja umjetnošću.⁷ Gradsko poglavarstvo donijelo je 30. rujna 1903. rješenje kojim je ravnatelj trnjanske škole Tomašić bio zadužen za vodiča, odnosno tumača izložbe. Te je godine u svibnju Tomašić u zagrebačkom učiteljskom društvu održao i teorijsko i praktično predavanje o umjetničkom pravcu u pedagogiji te

6 Sadržava uvod, 19 sadržajnih cjelina i zaključne misli autora. Najvećim je dijelom zbir kraćih članaka-crtica, uglavnom prethodno objavljenih (najčešće u *Narodnim novinama*): “Uvod”, “Prvo i najveće uzgojno pravilo”, “Prije gor u uzgoju”, “Traži se instruktor!”, “Najzamamniji miraz”, “Malene i velike laži u uzgoju”, “Šiba u domu i školi”, “Zvijezde i mladež”, “Što da uče djevojke?”, “O zanimanju”, “Bi li – ne bi li u školu?”, “Životinje i ljudi”, “O najboljoj metodi”, “Previše ih je!”, “Kada valja uzgojem započeti?”, “Dječije štivo”, “I djecu moramo priučavati odricanju”, “Čime bijahu opskrbljena djeca moga prijatelja?”, “Moda”, “Koliko učitelja i drugih ljudi treba uzorna škola?”, “Na rastanku”.

7 “... U Umjetničkom paviljonu upriličila izložbu modernih kamenopisa za ukras školskih prostorija u uzgojno-obrazovne svrhe. Nju su sa svojim učiteljstvom i profesorima korporativno pohrlile sve zagrebačke škole. Meni je vlast podielila dopust, te sam u izložbi o najpodesnijim slikama po uzoru Dra. Lichtwarka iz Hamburga sa školskom mladeži držao praktična predavanja” (Tomašić, HŠM A 1016).

o tome objavio dva članka.⁸ Prihvaćeni su i pokusi risanja prema principima moderne metode. Tomašić ujesen 1903. odlazi na dvomjesečno putovanje u Austriju, Njemačku i Švicarsku te u praksi upoznaje domete umjetničkoga pokreta (Kolar, 2007).

Prema izvješću za školsku godinu 1904./1905., kada je Košćević i dalje učitelj u dječaćkom odjeljenju škole u Krajiškoj, moderna metoda slobodnoga risanja prema umjetničkom smjeru je uznapredovala. Ističe se škola u Trnjanskoj, koja je krajem prethodne godine priredila uspješnu izložbu: posjetili su ju, uz ostale, Izidor Kršnjavi⁹ te građevinski savjetnik i ravnatelj muške obrtne škole Herman Bollé. U toj se školi, u kojoj se sa slobodnim risanjem počinje već u I. i II. razredu, počinje i modelirati plastelinom. Risanje dolazi promatrati više uglednika iz Europe, među njima primjerice školski savjetnik i inspektor risanja za srednja učilišta Gornje i Donje Austrije Salzburške, Tirolske, Koruške, Štajerske i Kranjske Lerman Lukas iz Salzburga te nadzornik komunalnih pučkih škola Bela Agotaj iz Budimpešte. Ta je škola izlagala dječje radove i u Dresdenu, na izložbi koju je organiziralo Njemačko društvo učitelja risanja u povodu svoje glavne skupštine. S risanjem se započelo u III. razredu dječaćke škole u Krajiškoj ulici (*Godišnje izvješće*, 1905).

Godine 1904. Košćević i Tomašić okupljaju pedesetak istomišljenika te osnivaju Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja.¹⁰ Skupština, na kojoj su uređena i pravila Društva, održana je 13. studenoga 1904. godine. To školsko izvješće donosi i pohvale Hrvatskom društvu za unapređenje uzgoja za organizaciju prve kazališne predstave za mladež.

Za školsku godinu 1905./1906. u izvješću stoji da je Vjekoslav Košćević organizirao roditeljski sastanak, i to kao “glazbeno-deklamatornu zabavu školske mladeži uz predavanje kojim je prikazao važnost učeničke individualnosti iz učeničkih deklamacija, slobodnog crtanja i pismenih sastavaka djece svojeg razreda” (*Godišnje izvješće*, 1906, 5). Sljedećih godina učitelj je prvih do četvrtih razreda, sve do 1914. godine. U tom periodu izlazi i njegovo *Slobodno risanje: sloboda u uzgoju, mede u umjetnosti i metoda slobodnog risanja* (1910.). Pisac kaže da se radi o njegovim predavanjima koja je održao na prvom Informativnom tečaju o slobodnom risanju koje je priredilo Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja od 5. do 7. kolovoza 1909.¹¹ u Zagrebu.

U izvješćima se ističu teške ratne neprilike već 1914. godine: 1. rujna trebala je otpočeti školska godina, ali to nije bilo moguće u svim školama jer su školske zgrade upotrijebljene za pričuvne bolnice i vojarnje, pa tako i škola u Krajiškoj ulici. Naredbom

8 “Pisma o umjetnosti u školi” u *Školi* i “Pedagoški umjetnički pokret” u *Vijencu*.

9 Izidor Kršnjavi (1845. – 1927.), voditelj vladina Odjela za bogoštovlje i nastavu, dat će važan doprinos hrvatskoj prosvjeti i kulturi krajem 19. stoljeća.

10 “Odmah nakon prvih svojih putovanja u poučne školske svrhe te svojih pokusa u školi o tome razgovarao sam sa kolegom Vjekoslavom Košćevićem o bujici modernih pedagoških pokreta u naprednom inozemstvu. Plod toga bio je da smo osnovali Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja” (Autobiografija Ivana Tomašića, HŠM A 1016).

11 Rad je podijeljen u tri cjeline, s jednakim naslovima kao i tri spomenuta članka objavljena u *Preporodu*: “Sloboda u uzgoju s osobitim obzirom na risanje u pučkoj školi” (xxx, 1909a), “Mede umjetnosti s osobitim obzirom na provedbu risanja u pučkoj školi” (xxx, 1909b), “Primjer učevnog puta za slobodno risanje kroz sve razrede pučke škole” (xxx, 1910). Ti su radovi izašli i kao samostalne publikacije.

od 18. kolovoza 1914., na prijedlog gradskoga školskog odbora, a i na osobnu molbu, Vjekoslav Košćević premješten je iz niže pučke škole u Krajiškoj u dječjačku nižu pučku školu u Gajevoj ulici u Zagrebu, a zatim u Krajišku. U ljetopisu školskoga izvješća iz 1916./1917. stoji da se također radi u otežanim uvjetima, u turnusima. Navodi se da su neke škole, pa i Duhovljanska i ona iz Krajiške, smještene u privatne prostorije. Vjekoslav Košćević (koji je bio zamjenik Armina Podešve) bio je dodijeljen Gradskom poglavarstvu (*Izvyještaj*, 1917).

Godine 1919. Košćević je imenovan *ravnajućim učiteljem* pučke škole u Draškovićevoj ulici u Zagrebu, a zatim je 1920. vraćen u nižu dječjačku školu u Samostanskoj ulici (HŠM A 2059, Omot 2).

Na sjednici upravnoga odbora humanitarno-prosvjetnoga društva *Uboški dom* održanoj 31. ožujka 1919. Košćević je izabran zamjenikom, odnosno namjesnikom društvenoga tajnika. Raspoređen je, uz još neke kolege, za dnevničara u Gradskom poglavarstvu. Košćević je i tu odluku primio naizgled mirno. Radio je još na pripremi školske izložbe u *Radiši* 1920. godine. Nastanio se u to vrijeme u Uboškom domu. Imao je bolesno srce te dobio pjegavac od prosjaka koji su onamo zalazili.

Košćević je bio otac sedmero djece – dviju kćeri (Antonija i Anka) i petorice sinova (Petar, Janko, Slaviša, Pavao i Juraj), a uz svoju je djecu odgojio još jednoga mladića (Riccardo). Kćeri su svakako naslijedile očevu sklonost umjetnosti i određene talente: Tonka je bila kiparica, Anka operna pjevačica. Jedan od sinova, Slaviša Košćević, bio je sudac Okružnoga suda Karlovac. Njegov sin Krsto Košćević iz Zagreba ustupio je nekoliko godina prije svoje smrti Hrvatskom školskom muzeju građu u kojoj se nalazi i rukom pisano rodoslovno stablo obitelji Košćević.

Prema *Smrtnom listu*, Vjekoslav Košćević umro je 24. prosinca 1920. u Gradskoj kužnoj bolnici u Zagrebu u dobi od 54 godine (uzrok smrti *Febris exanth*) (HŠM A 2059, Omot 2). Tri dana poslije pokopan je na skupnom groblju. Možda riječi anonimnoga autora nekrologa objavljenog u dvobroju 6-8 *Hrvatskoga učiteljskog doma* iduće godine (xxx, 1921) najjednostavnije i najdobronamjernije ocjenjuju ne neuspjeh nego pogreške koje je učinio u svojoj borbi za umjetnički odgoj: “Nije nam, kako rekosmo, ovdje namjera, da njegov rad ocijenimo, već će budućnost reći svoje; tek držimo, da je pokojnik pogriješio jednako, koliko griješe mnogi drugi propagatori novih misli držeći, da stare valja što žešće napasti i porušiti pa da se tako novo lakše i sigurnije razvija. U tom nastojanju često zastrane; tražeći veza, namjere se na ljude, koji ne mogu da ih slijede, pa tako često i mnoga lijepa zamisao jedva što se rodi, odmah i umre. Nova a dobra stvar ne podnosi agitacije; i prodre li sporije, tim sigurnije prodire. Pokojni Košćević, bojimo se, također se prenaljio želeći pobjedu svojoj stvari i tako je od dobre česti zapeo u krug, kojemu njegova stvar nije bila ono, što je bila njemu, pa zato i nije našla dosta razumijevanja a prema tomu ni potrebnu odbranu a ni dovoljan interes. Škola se međutim dalje neprestano izgrađuje, iznose se nove metode, pa će svakako i pokojnikova nastojanja pridonijeti ono, što je u njima bilo najbolje, i za naše prilike dobro, u naše novo djelo.”

Važan je i Košćevićev doprinos na književnom polju, čemu je prethodilo učenje slovenskoga, bugarskoga, ruskoga, češkoga, slovačkoga, poljskoga, njemačkoga i

francuskoga jezika. Uzor su mu ruski pisci. Još kao mladić počinje objavljivati u *Vijencu*, *Hrvatskoj vili*, a zasebno su objavljene njegove pjesme *Ženidba Hrvoja Hrvata* (1902.) i drama *Puškinova smrt* (1903.). Usto je bio glazbeno nadaren: izvrstan orguljaš (u crkvi sv. Marka u Zagrebu), guslač, tamburaš i zborovođa, a i uglazbio je nekoliko pjesama. Iskazao se i kao vrstan poznavatelj likovne umjetnosti.

Prvotna ostavština Vjekoslava Košćevića poslužila je, među ostalim, za izradu jedinice koja je o njemu objavljena u *Hrvatskom biografskom leksikonu* u izdanju Leksikografskoga zavoda “Miroslav Krleža” 2009. godine (Branko Pleše i Redakcija). Hrvatski školski muzej nedugo nakon izlaženja pete knjige biografskoga leksikona otkupio je sljedeći dio Košćevićeve ostavštine. Nakon toga možemo unijeti dopunu Košćevićeve bibliografije. Roman *Preporođenje Nikole Orlovića*, za koji je stajalo da je vjerojatno izgubljen, nalazio se u dijelu ostavštine Vjekoslava Košćevića koja je zaprimljena u Hrvatskom školskom muzeju 2008. godine.¹²

3. Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja

Godine 1904. okuplja se pedesetak istomišljenika te osnivaju Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja, kojem je osnovni zadatak reforma “stare” intelektualističke, herbartovske škole.¹³

U dvorani Glazbenoga zavoda održana je 13. studenoga 1904. skupština na kojoj su uređena pravila Društva. Pravila su potvrđena 14. travnja 1905. godine. Društvo će imati sljedeće sekcije: *glazbeno-deklamatornu*, *kazališnu (skrbi za uzgojne umjetničke kazališne predstave za školsku mladež i puk)*, *sekciju za promicanje tjelesnog uzgoja*, *za*

12 Koicidencija je da je i ostavština Ivana Tomašića, premda dostupna javnosti, nedovoljno istražena. “... ali ne znam posve točno što je od toga uspio ostvariti, jer je njegova ostavština propala” (Kolar, 2007, 91).

13 Među utemeljiteljima Društva bilo je pedesetak učiteljica i učitelja, sveučilišnih i gimnazijskih profesora, liječnika, trgovaca, književnika i dr. U spomen-knjizi spominju se kao zaslužni: “Vinko Bek (upravitelj zavoda za odrasle slijepce društva sv. Vida), Olga Bistrić (učiteljica zabavišta), dr. Franjo Bučar (gimnazijski profesor), Miroslav Galović (učitelj), dr. Julije Golik (sveučilišni profesor), Mirko Goranić (učitelj vježbaonice), Mara Göszl (učiteljica više djevojačke škole), Vladoje Gjuriš (učitelj zavoda za gluhojeme), Milan Grlović (književnik i novinar), Ivka Hirschman (učiteljica tjelovježbe), dr. Hinko pl. Hranilović (sveučilišni profesor), Ivan Jagić (gradski činovnik), Antun Jiroušek (profesor realne gimnazije), Anka Kovačić (učiteljica), Vjekoslav Košćević (učitelj), Slava Kranjec (učiteljica), J. Križanić (učitelj vježbaonice), Zlata Kuhač (učiteljica), Mira Kuhač (Zlatina sestra), dr. Vinko Lušić Matković (primarius i specijalista za očne bolesti bolnice mil. Braće), Stanislav Mayer (trgovac), Viktor Mayer (učitelj), Ivan Muha (školski nadzornik, upravitelj zavoda za gluhojeme), Ivan Muhvić (kapelnik domobranske glazbe), M. Naglič (poštanski činovnik), Đuro Nikolić (profesor), V. Novotny (vlasnik tiskare), Antun Otovčević (školski nadzornik u miru), Julka Patriarch (učiteljica), Kat. pl. Plemić (ravn. učiteljica), Ružica Posilović (učiteljica vježbaonice zem. ženskog liceja), Josip Prikril (učitelj tjelovježbe), Tinka Rosenberger (učiteljica), Stjepan Rovešnjak (r. učitelj), dr. Arthur Schneider (prof.), Ljud. Stycorski (gradski činovnik), dr. Milan Šafar (učitelj, kod vlade u Sarajevu), Olga Šahova (učiteljica), Franjo Šantl (trgovac i kućevlasnik), Franjo Sok (tipograf), Stjepan Širola (učitelj i urednik ‘Škole’), Marija Špan (učiteljica više djevojačke škole), dr. Milan Šravec (gradski činovnik), Ivan Trstenjak (učitelj tjelovježbe), Ivan Tomašić (ravnajući učitelj), Melanija Vidale (ravnateljica više djevojačke škole), Stjepan Vidović (poštanski činovnik), Iso Vladislavljević (školski nadzornik kod vlade), Josipa Žitković (učiteljica i ravnateljica zabavišta)” (Košćević, 1908c).

ferijalne kolonije, za modernu risarsku metodu umjetničkoga smjera i umjetnički ukras škola, za školsku organizaciju (školski zakon, nastavne osnove, školske knjige...) te sekciju za proučavanje hrvatske djece i naroda.

Glavna ideja Društva jest ona umjetničkoga odgoja. Vjeruju da je svaka umjetnost pristupačna djetetu ako mu se pruži na odgovarajući, primjeren način. Najgorljiviji članovi Društva – Vjekoslav Košćević i Ivan Tomašić – slažu se u vezi s osnovnim stavovima i ciljevima. Najlakše će ih proklamirati u časopisu. Preko njega će odašiljati poruke učiteljima, koji postaju njihovi sljedbenici. Praktična djelatnost Društva bila je vrlo intenzivna, a njegovi članovi gotovo su isključivo praktičari. Svoje su ideje vrijedno provodili u školama te tako dokazivali svojim protivnicima, predstavnicima tradicionalne nastave, da one nisu neostvarive i neprovedive u praksi. Osobito snažno djeluju na području onih predmeta koji su u vezi s umjetnošću: nastava crtanja, pisanje sastava, pjevanje, ručni rad...

Djelovanje Društva počelo je i prije nego što je pravilnik bio potvrđen, i to *Prvom uzgojnom glazbeno-deklamatornom zabavom za mladež pučkih škola* 20. prosinca 1904. u dvorani *Sokola*. Radi što boljega informiranja tiskan je u nekoliko tisuća primjeraka te razaslan po školama *Raspored* sa životopisima osoba čija se djela izvode i različitim korisnim informacijama o djelima i izvođačima. U izvješću s održanoga skupa stoji da je dvorana bila puna, da je bilo djece iz gotovo svih zagrebačkih škola.

Sljedeći je važniji pothvat Društva bila organizacija izložbe *Umjetnost u životu djeteta*, otvorene 12. siječnja 1905. u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Izlagani su radovi raznih učevnih zavoda iz više zemalja, u kojima rade najugledniji pobornici modernoga umjetničkog smjera u risarskoj obuci. Tomašić¹⁴ ocjenjuje veoma pohvalno tu izložbu koja objavljuje napredne ideje za usavršavanje risarske obuke, a time i odgoj mladeži općenito. Novom metodom ne stvaraju se slikari nego, kako kaže Tomašić, dobri “posmatrači”. Tako poučeni učenici bolje će napredovati u obrtnim, tehničkim i umjetničko-obrtničkim školama i bit će samostalniji u struci. Ističe se važnost risanja čak ispred čitanja, pisanja i računanja i želja da se ta metoda slobode primijeni i u drugim školskim predmetima.

Tvrtka A. Müller-Fröbelhaus (Dresden – Beč) izložila je *risarske objekte*; B. G. Teubner’s Verlag (Leipzig) umjetničke kamenopise za ukrašavanje školskih prostorija; A. Koch (Darmstadt) časopis *Kind und Kunst*; Kassović-Cvijić (Zagreb) materijal za crtanje; Deberlo (Zagreb) optičarska pomagala koja mogu služiti crtačima. Izložena je i literatura o umjetničkom pokretu uopće te posebno o umjetničkom smjeru u risarskoj obuci. Toga je puta Gradsko poglavarstvo dalo potporu u obliku grijanja paviljona, a Košćević i Tomašić dobili su za trajanja izložbe dopust i suplenciju (zamjenu) da bi na izložbi mogli imati stručno vodstvo.¹⁵ To su i prvi tragovi, odnosno početak muzejske pedagogije u Hrvatskoj. Učiteljice zabavišta Olga Bistrić, Anka Prelesniĝ i Anka Turĝin mogle su izostati sa svojega redovitog posla i biti na izložbi (blagajna), a dva školska podvornika određena su za ispomoć na izložbi. Vlada je imenovala posebno

14 Te je godine Tomašić postao članom Njemačkoga društva učitelja risanja izloživši u Dresdenu radove zagrebaĝke djece.

15 “Košćević i ja izmolili smo dopust za objašnjenja te izložbe i predavanja u njoj” (Tomašić, HŠMA 1016).

povjerenstvo koje je proučilo izložbu i priredilo konkretne prijedloge da bi se obuka u risanju u školama mogla promijeniti. Budući da se izložba osobito svidjela inspektoru Györgyju, njegovim je zalaganjem nakon Zagreba gostovala i u Budimpešti. Skupina istaknutih likovnih umjetnika i likovnih pedagoga po završetku izložbe uputila je javnosti izjavu kojom veliča vrijednosti, metode i ciljeve koji su tom prilikom postignuti (isticanje ideje slobode).¹⁶

Izložba je odjeknula u više područja. Neupitno je utjecala na novi *Nacrt naučne osnove* tako da se risanje uređuje po *modernom smjeru*. Društvo je tim povodom vladi poslalo svoje mišljenje. Oni predlažu da se odgodi donošenje te nastavne osnove do donošenja novoga školskog zakona koji je prije najavljen. Ipak, ako se ne bude čekalo, tada predlažu nekoliko izmjena:

– ne dijeliti osnovu na gradsku i seosku jer ih je teško razlučiti već u samom Zagrebu, a i seoske škole razlikuju se zbog geografskoga položaja (primorske, zagorske...); to bi ujedno stvaralo i razliku i podjelu samoga učiteljstva, što nikako ne bi bilo dobro

– ova je osnova previše intelektualistička (zanemaren je ručni rad, tjelovježba). Uvodi se crtanje geometrijskih ornamenata i privatno čitanje kod kuće. Društvo se protivi uvođenju *slōjda*, a predlaže sistem modernoga risanja koje daje više slobode učenicima u izboru tehnika i motiva. Također predlažu veći broj sati ženskoga ručnog rada (više od 3 sata koliko je predloženo tjedno). U tjelovježbi se zalažu za švedski sistem (odgojna i zdravstvena načela).¹⁷

Te je stavove vlada uglavnom prihvatila u nastavnoj osnovi od 12. svibnja 1905. godine.

Hrvatskom školskom muzeju, na inicijativu Društva, svoje je izložke nakon te izložbe darovala tvrtka A. Müller-Fröbelhaus te naknadno, 1906., kolekciju slika za *umjetnički ukras* školskih prostorija tvrtka Wachsmuth iz Leipziga.

Iduće veliko događanje u organizaciji Društva bila je kazališna predstava održana 31. svibnja 1905. u 15 sati u Hrvatskom zemaljskom kazalištu. Društvo se izborilo za dozvolu vlade te je predstava bila besplatna, odnosno kazalište je podmirilo sve troškove. Prikazan je *Knez od Semberije* Branislava Nušića te *Petar Zrinski* (3. čin) Eugena Kumičića. Djeca su i tom prilikom dobila tiskani program sa sadržajem. “Većina djece bila je prvi put u kazalištu, gdjejoja bosa. Prikazivali su prvi umjetnici: gdje Strozzi, Savić, gđica Rückova, gg. Fijan, Dimitrijević, Savić, Barbarić, Rašković i drugi.” Gotovo sve novine popratile su i pohvalile taj događaj: *Obzor*, *Hrvatstvo*, *Hrvatsko pravo*, *Narodne novine*, *Pokret*, *Novi list*. Školama je poslana okružnica sljedećega sadržaja:

16 Potpisali su ju eminentni slikari i kipari: Robert Auer, Joso Bužan, Menci Cl. Crnčić, Bela Čikoš, Frangeš Mihanović, Oton Iveković, F. Kovačević, M. C. Medović, B. Šenoa, I. Tišov, R. Valdec, Viktor Kovačić i M. Pilar (arhitekti); profesori: Ivan Bauer, Josip Bauer, Herman Bollé, Klotilda Cvetišić, H. pl. Ekhel, M. Ettlinger, Ivan Hafner, J. Hochetlinger, S. Patriarch, M. Peroš, Stjepan Šmid, Melanija Vidale, Ign. Vuksan.

17 Referenti za taj podnesak bili su M. Galović, I. Hirschman (za tjelovježbu), gđica Plemić (za ručni rad), I. Tomašić (za risanje), V. Košćević (za dječjački ručni rad).

“Slavnom ravnateljstvu...

Potpisano društvo umoljava slav. ravnateljstvo te škole, da bi s učiteljskim zborom izvolilo povesti dne 31.V. u 3 s.p.p. mladež IV., V. i VI. raz. pučke škole te opetovnice na predstavu u kazalište. Ulaz za mladež i učiteljsko osoblje je besplatan. Kazališna zgrada otvorit će se u 2 ½ sata po podne, te će se mjesta doznačiti mladeži onim redom, kako budu škole dolazile, i to za djevojčice u ložama, za dječake u ostalim prostorijama. Umoljavaju se milostive gospođe i gospođice ravnateljice i učiteljice te gospoda ravnatelji i učitelji, da bi izvolili u što većem broju pratiti mladež u kazalište i ravnatiju. Društvo moli, da bi u svakoj loži bila po jedna gosp. učiteljica, te da se pazi, da se djeca ne bi nagibala preko ruba loža. Umoljavaju se sl. učitelj. zborovi da upozore djecu, da dođu čista, da ne čine štete i da ne pljuckaju po podu. Priloženi tiskani sadržaj predstave šalje se s molbom da se djeci, koja će polaziti kazalište, podijeli, ukratko protumači i reče, da se ne plaše, kad će se kod navale Bakačeve na Ozalj čuti pucanje pušaka i topova. Molimo, da slijedeća mjesta ostanu prazna: Parket lijevo I 10, II 1,2, III 1. IV 1, 12. VII 1, VIII 1, XI 13, XII 13; Parket desno V 13, VII 1,2, XI 1 (to su mjesta za novinare etc.)” (Košćević, 1908a, 41).

Bez obzira na veliki uspjeh, nije prošlo bez skandala. Naime, redarstvena oblast obavijestila je tajnika Društva da će ga smatrati osobno odgovornim za bilo kakvu nesreću koja bi se djeci mogla dogoditi u kazalištu. S druge strane, školska oblast Košćevića nije oslobodila školske obveze, odnosno obuke u III. razredu koju je taj dan imao. Naravno, prisustvovao je kazališnoj predstavi te tako dobio ukor gradskoga *karnosnog* povjerenstva, koji je vlada potvrdila.¹⁸

Još je jedna originalna zamisao Društva uspješno provedena u djelo, a to je organizacija *Prve ferijalne kolonije zagrebačke djece u Kostajnici*. Prikupivši novčane i priloge u različitoj robi i materijalu od mnogih pojedinaca, organizirana je od 9. srpnja do 3. kolovoza 1905. ta kolonija za 22 osobe, uz najveću potporu ravnatelja više pučke škole u Kostajnici Julija Bindera i učiteljice Vjekoslave Kranjec, članice Društva.

Održana je i *Druga uzgojna glazbeno-deklamatorna zabava za mladež pučkih i opetovnih škola u Zagrebu*, u dvorani *Hrvatskoga sokola* 8. prosinca 1905., toga puta s naglaskom na repertoar za muške pjevačke zborove i crkvenu glazbu.

Sredinom sljedeće godine, 11. svibnja, održana je i *Druga kazališna predstava za mladež – dramolet od dra. Ogrizovića: “Slava njima”* te Nušićev igrokaz *Naša djeca*.

Druga glavna skupština Hrvatskoga društva za unapređenje odgoja održana je 25. lipnja 1908. godine. Za predsjednika Društva izabran je Vinko Bek, za dopredsjednika Vinko Lušić Matković, a za blagajnika Josip Prikrić. Tajnik je ponovno Vjekoslav Košćević. Na toj je skupštini zaključeno da će se prigodom skupštine Saveza hrvatskih

18 “Karnosni odbor slobodnog i kraljevskog grada Zagreba, u Zagrebu 18. 10. 1905. nakon provedene istrage protiv njega (otac 7 djece?), izreklo je presudu ukora s mogućnošću strože kazne. Razlog je odvođenje svojega razreda u kazalište, ‘unatoč pismenoj odredbi ravnajućeg učitelja’. Naime, učitelji su dužni ‘bez pgovora slušati odredbe ravnajućeg učitelja, jedino ako misle, da se kojom odredbom zakon ili školski red vrijeda’. Ravnajući je učitelj u interesu obuke izdao odredbu da se toga dana ima držati obuka, a ne polaziti kazalište” (HŠM A 2059, Omot 1).

učiteljskih društava, Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i Udruge učiteljica prirediti *Izložba materijala za proučavanje djece* s nizom popratnih javnih predavanja. Na sjednici upravnoga vijeća 11. srpnja odlučeno je da će se u vrijeme spomenute izložbe organizirati izvanredna glavna skupština na kojoj će tajnik Košćević izvijestiti o nacrtu školskoga zakona. Skupština je planirana za 17. kolovoza u Umjetničkom paviljonu. Na njoj je planirano javno besplatno predavanje tajnika V. Košćevića “O principima i idejama, po kojim su mladi iz hrv. pučkog učiteljstva složili nacrt zakona za osnovno školstvo u Hrvatskoj”.

Izložba je održana od 15. kolovoza do 15. rujna 1908. u Umjetničkom paviljonu, a uz nju su planirana i stručna vodstva. Ponovno je prikazala karakteristike razvojnih faza u dječjem risanju. Najuspješnija je bila kolekcija slika trnjanske djece koju je Tomašić prikupljao više godina na poticaj lajpciškoga sveučilišnog profesora Karla Lamprechta, koji je zbirku želio preuzeti za njihov pedagoški muzej.

Godine 1909. priređen je tečaj o *modelovanju u pučkoj školi*, a popratila su ga Košćevićeva predavanja u zagrebačkom Uboškom domu.¹⁹ Na zahtjev osječkoga učiteljskog društva *Zajednica* održan je takav tečaj i u Osijeku 1911., a zatim i u Karlovcu 1912. godine. Kada je modelirati želio i sa školskom djecom, to mu je bilo onemogućeno s objašnjenjem da se prljaju školske prostorije, a i da se upotrebom gline s kojom se radi prenose zarazne bolesti.

Društvo je počelo s organizacijom *Informativnoga tečaja za gospodu i gospode* u Zagrebu od 17. do 30. srpnja 1910. godine. Trebali su nastupiti Tomašić i Košćević (s temom *Škola s pomoću rada*). Nažalost, tečaj nije održan jer je tadašnji rektor na zahtjev nastavnoga šefa vlade opozvao već izdanu dozvolu za predavanje u prostorima Sveučilišta i korištenje sveučilišnih zbirki za demonstracije predavanja iz prirodnih nauka. Navedeni je razlog sudjelovanje dvaju predavača koji su pučkoškolski učitelji. Svoju će raspravu Košćević iskoristiti, odnosno objaviti kao članak i kao samostalnu publikaciju.

Članovi Društva Vjekoslav Košćević, Ivan Tomašić, Stjepan Grabrić, Olga Šah i V. Maruzzi sudjelovali su s velikim uspjehom na izložbama risarija u Dresdenu i Budimpešti (1905.), Hamburgu (1907.) i Dresdenu (1912.). U Zagrebu su sudjelovali na izložbi u povodu 25-godišnjice Učiteljskoga društva za grad Zagreb i okolice (1910.)²⁰ te na izložbi *Hrvatskoga radiše* (1920.). Tomašić ističe posebnu skupinu risarija III. i IV. razreda zagrebačke pučke škole u Krajiškoj ulici koju mu je ustupio kolega i prijatelj Vjekoslav Košćević. Uspjeh u Hamburgu bio je golem. Na svečanom banketu priređenom u čast te izložbe zaslugom naših izlagača čule su se ovacije “Hoch Kroatien, hoch Zagreb! Hoch, hoch und noch einmal hoch!” (Tomašić, 1908, 140).

19 “U službi pedagoškog pokreta uzgoja umjetnošću uz umjetnički ukras školskih prostorija u vezi je i školsko risanje s modelovanjem po metodi umjetničkog smjera. Takav rad nas dvojice, gdje je Košćević, osobito s modelovanjem, bio – nedostiživ, usvojilo je u svoj program i naše društvo. Košćević je u njemu o tome za učiteljstvo držao i dva veoma uspješna praktična tečaja” (Tomašić, HŠM A 1016).

20 Na toj je izložbi Tomašić izložio materijale za svoju knjigu *Iz sunčane škole jednog slobodnog pedagoga*; bili su tu radovi djece trnjanske škole nastali od 1902. do 1910. određeni za pedagoški muzej u Leipzigu.

Košćević razmišlja i o školovanju učitelja za novi način rada te predlaže učiteljsku akademiju sa šest razreda. U tom kontekstu nejasna su i teško prihvatljiva njegova razmišljanja o nepotrebnosti i osudi udžbenika (xxx, 1905a). Zapravo, on je protiv loših i točno fiksiranih udžbenika. Više cijeni novine i časopise za mladež nego čitanku. Možda zato što tadašnji relativno malen broj udžbenika ukalupljuje i ne daje dovoljno izbora i slobode u radu. Drži da uvijek treba polaziti od okoline učenika, od bližega k daljem. Otuda njegovo nezadovoljstvo postojećim planovima i programima. Zalaže se za *orijentacione* programe koji će omogućavati slobodan rad učitelja. Stoga je potrebno da učitelj duže radi u jednom kraju (da bi ga radi primjene bolje upoznao).

Ipak, postaje očito da članovi Društva pretjeruju u svojim zahtjevima i da pod utjecajem pedocentrizma zapadaju u drugu krajnost, te će Košćevića uskoro smatrati glavnim predstavnikom pedocentrizma u Hrvatskoj. “Njegova kritika uniformirane škole bila je opravdana, ali je u svom individualističkom stanovištu pretjerao” (Franković, 1958, 270).

Košćevićeva druga knjiga u izdanju Hrvatskoga društva za unapređenje odgoja – *Škola s pomoću rada ili Novovjeka ideje o reformi školstva i to: zabavišta, osnovne (pučke), više pučke (građanske) i učiteljske škole* (1912.) – izvršno će otkriti njegove stavove i poimanje metoda. On školom rada zapravo označava novi način obučavanja, novu metodu, a ne govori o nekakvoj novoj školi, još manje o novoj nastavnoj osnovi ili školskoj organizaciji. Kritizira općenito način rada, govoreći da se stalno provode *enquête* o nastavnim osnovama, knjigama... ali se nakon njih gotovo ništa ne mijenja. Zbog toga iznosi svoj stav da bi radije djeci dao da čitaju novine za mladež ili za odrasle nego da uče iz knjiga koje se ponavljaju desetljećima.

To bi bio jedan od načina kako prevladati staru školu, školu verbalizma, a metodu memoriranja zamijeniti metodom iskustva. Da se ne radi o *novoj* metodi govori činjenica da je ona nova u nas, ali u svijetu se već primjenjuje, primjerice u Sjedinjenim Američkim Državama, i to od zabavišta do sveučilišta. Princip zornosti Košćeviću detaljno analizira, izražavajući svoje nezadovoljstvo učilima koja se uvode u školu. Navodi knjigu Jana Á. Komenskog *Orbis pictus* te objašnjava da se već tu ne radi o pravoj prirodi nego o surogatu. Nadalje, priroda nisu ni “naključane životinje i ptice, gušteri, žabe i ribe u špiritu, kukci i leptiri nabodeni na iglama, biljke osušene u herbarijima”. Čak ni školske izlete, posjete prirodi on neće držati dovoljnima i neće dopuštati reći da se radi o naravi ako se sve ne verificira, ako se ne radi indukcijom.

Primjer škole rada u toj knjizi Košćević analizira u cijelom obrazovnom sustavu, od zabavišta preko osnovne (pučke) škole i više pučke (građanske) do učiteljske škole. Za zabavišta, koja polaze djeca u dobi od tri do šest godina, poziva se na Fröbelove metode koje u nas prevladavaju (*Erziehung und Menschen*). Ali on drži da njegove metode trebamo prilagoditi svojem vremenu i prostoru te da ih trebamo usavršiti. Za osnovne škole Košćević ističe važnost nastavne osnove i važnost metode. U različitim područjima nastavne osnove to i objašnjava. Za moralnu obuku ističe važnost upoznavanja školske djece s vrijednostima kraja u kojem žive. Konkretno, predlaže da svaka škola u selu treba imati posebnu sobu za domaći muzej, a svaki bi učitelj morao znati fotografirati jer značenje fotografije on uspoređuje s otkrićem tiskarstva nekada. Svako

selo trebalo bi imati monografiju o svojoj povijesti. Tako povijesnu obuku smatra za-pravo moralnom obukom. Košćević ističe potrebu da učitelji već u učiteljskim školama pohode muzeje izvan redovitoga vremena za ostale posjetitelje. Oni uz stručna vodstva trebaju detaljno upoznati muzeje.²¹

Ovdje nailazimo i na ideju da učiteljske škole ne trebaju postojati u manjim mjestima (Osijek, Petrinja) nego samo u Zagrebu, gdje su im tako pristupačni mnogi muzeji, odnosno sveučilište. Predlaže i osnivanje psihološko-pedagoškoga zavoda u kojem bi studenti upoznavali metode proučavanja učenika, a istovremeno bi njih proučavali njihovi profesori. Onaj tko nije za praktičan rad u školi, dobio bi svjedodžbu naučnoga radnika, ali ne i nastavnika.

U njegovoj *školi s pomoću rada* računstvo nije zaseban predmet, nego je njime prožet cijeli školski život. On upozorava na zabludu (herbartovci) da matematika razvija formalnu stranu duha (“znade li učenik računati, znači da je dobar, pametan i sretan čovjek”). Drži da joj se pridaje pretjerano značenje. U hrvatskom jeziku, budući da u nas još nema radne škole, treba koristiti onu koja postoji, a to je škola života. Za teme pismenih sastavaka djeci treba davati teme onoga što su proživjela. Povijest i zemljopis područja su koja pri poučavanju u školama uspješno koriste školske vrtove i muzeje. Za prirodne nauke naglašena je važnost eksperimenta.

Posebne su Košćevićeve upute za risanje i ručni rad. Za njega risanje, modeliranje nema samo intelektualnu vrijednost nego služi i estetskom obrazovanju. Za ručni rad, koji drži osnovom svega obrazovanja u školi, Košćević upozorava da se ne smije ograničiti na samo jednu vrstu rada, primjerice obrađivanje drva ili još uže, samo na *slōjd*. U svim zemljama u kojima se primjenjivao, *slōjd* je doživio prilagodbe i izmjene, osim u nas, gdje je ostao posve isti kao u Švedskoj. To je, po njegovu mišljenju, i razlog zašto nije bio zaživio i održao se. Košćević je nastojao da djeca zavole rad i da rade lijepe stvari te da one budu za neku uporabu. Osnova je ručnoga rada dobro crtanje, sastavljanje ornamenata, ali ne precrtavanih nego originalnih, posebno sastavljanih.²²

4. List *Preporod*

Nakon osnivanja Hrvatskoga društva za unapređenje uzgoja činilo se potrebnim, baš kao što je bio slučaj u Njemačkoj, pokrenuti i glasilo da bi njegove ideje lakše prodirale u javnost. Razlog tome bila je i činjenica da se na hrvatskoj pedagoškoj sceni –

21 Zanimljiv je podatak o razlozima odbijanja Hrvatskoga društva za unapređenje uzgoja da organizira posjete učenika pučkih škola izložbi Društva umjetnosti. Do suradnje nije došlo jer se nije moglo udovoljiti njihovoj molbi da se s izložbe uklone ili prekriju slike golih tijela. Društvo iznosi dva razloga zbog čega je to tražilo: “1) sociološku pojavu, što kod nas roditelji uopće ne žele, da ovakove slike vide njihova djeca; 2) pedagoško psihološku pojavu, što djeca nikad uz najpotpuniju slobodu ne rišu nuditeta, dakle nemaju smisla za nj, dočim n.p. odrasli analfabete (vojnici) rišu i nuditete, kako je već bilo vidjeti na izložbi Hrv. društva za unapređenje uzgoja 1909” (xxx, 1911, 123-124).

22 Neke stavove Košćevića, odnosno onoga doba, danas držimo gotovo smiješnima, primjerice one da umjetnik ne smije slikati (ili modelirati) ružne izraze lica, odnosno “nagrde”: “Prva dakle briga učiteljeva kod modernoga risanja neka bude, da za podlogu ilustrovanja nikad ne izabere štivo ili ne pripovijedi priču, koja, kad bi se ilustrovala, morala bi prikazati nagrde. Radi li se o šali, valja imati na umu veseo svršetak bez ičije oveće štete” (Košćević, 1910, 14).

zbog njihove kritičnosti prema tada istaknutoj struji zagovornika herbartizma koji su dominirali preko Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i *Napretka* – o idejama i aktivnostima pripadnika pokreta za umjetnički odgoj pisalo malo, često uz negativne ocjene.

Tako 1905. počinje svaki mjesec izlaziti *Preporod : list za roditelje, učitelje i sve prijatelje mladeži*. Tiska ga knjigotiskara Pavla Weisera u Zagrebu. Svih deset godina izlaženja Košćević mu je vlasnik, glavni urednik i izdavač. Kako stoji na naslovnici lista, njemu se (uredništvu) na adresu u Zagrebu (Primorska ulica 32, prizemno) šalju rukopisi i preplate u iznosu od 4 krune godišnje.

Prvi broj, objavljen u siječnju 1905., počinje uvodnikom pod naslovom “Što hoćemo”, u kojem uredništvo objašnjava razloge pokretanja *Preporoda*, a time i samoga Društva, za što se namjeravaju osnovati i posebni odbori. Nabraja se niz aktivnosti: “Društvo će priređivati razne dječije svečanosti i zabave; školske izlete i putovanja, pohađanje umjetničkih zbirki, muzeja i izložbi; priređivanje izložbi, ustrajanje ferijalnih kolonija; upriličenje zamjene djece kroz praznike; uređenje igrališta i vođenje igara; uređenje kupališta i lječilišta; uređenje ferijalnih zabavišta za školsku mladež; pobijanje alkoholizma i pušenja duhana, te uživanja u opće omamnim i razdražljivih sredstava kod mladeži; zaštita djece na ulici od nesreća i od surovih i sablažnjivih ljudi; proučavanje duše djetinje i duše našeg naroda u svrhu, da se razvije narodna pedagogija; proučavanje životnih i socijalnih prilika i potreba našega naroda...” (xxx, 1905b, 1-3). Kaže se i da će se iz *Preporoda* dati pretiskati i izdati kao posebne brošure “*Slobodno risanje* (1 K); *Škola s pomoću rada* (1 K, 50 f); *Organizacija pučkoga školstva i učiteljstva* (20 f); *O narodnom obrazovanju* od Lava N. Tolstoja, preveo V. Košćević (20 f)” (HŠM A 2059, Omot 2).

U uvodniku se naglašava da će list objavljivati različite pedagoške rasprave, pisati o pedagoškim prilikama u drugim zemljama te informirati o tome kako rad Društva, ali i cjelokupno područje odgojnoga rada, ocjenjuju domaće novine. Uvođenje priloga kojima će popratiti važna otkrića, događaje i suvremenu povijest objašnjava se željom da se učiteljima pruži uvid u cjelokupno kulturno zbivanje. Usmjerenost na učitelje dodatno se ističe konstatacijom da list namjerava promovirati djelovanje učitelja na različitim područjima kulture da bi i šira javnost upoznala učitelje glazbenike, slikare, pjesnike... Usto se učitelje poziva da budu glavni suradnici lista te se pritom posebno obraća onima izvan Zagreba.

Već od prvoga godišta časopis je imao profilirane glavne rubrike: “Članci” te “Vijesti iz Hrvatskog društva za unapređenje uzgoja” (naslovi tih dviju rubrika nisu tiskani u pojedinim brojevima, nego isključivo u godišnjem pregledu sadržaja), “Književnost i novinstvo”, “Razgled po domu i svijetu”, “Kronika”, “Nauka”.

Članci se često odnose na područje umjetničkoga odgoja, odnosno u vezi su s temama koje prati Košćević zbog pokreta za umjetnički odgoj. Velika vrijednost *Preporoda* iznošenje je primjera pojedinih segmenata sustava drugih zemalja, napose onih europskih, razvijenijih od Hrvatske u tom trenutku. Nažalost, članci često nisu potpisani, ali se iz nekih detalja može zaključiti da im je autor Košćević (“Primjer modernoga risanja”, 1907., br. 2; “Nova metoda risanja u III. i IV. razredu”, 1907., br. 6).

U 3. broju četvrtoga godišta lista tiskan je članak “Kako djeca rišu” (Košćević, 1908a). Košćević govori o zakonitostima dječjih crteža, otkriva sličnosti dječjega crteža s onima prethistorijskoga čovjeka i drevnih naroda. Stoga učitelj mora poznavati antropologiju, a posebice povijest i razvitak svojega naroda. Crtež je nastao prije pisma. Autor ne odobrava Fröbelov način, da se djeci daje risati geometrijske likove. Košćević spominje autore koji se bave dječjim crtežima, primjerice Corrada Riccija, Jamesa Sullyja, Siegfrieda Levinsteina (*Kinderzeichnungen*). Ipak, autor prednost daje vlastitom iskustvu i radu s djecom.

U 8. broju objavio je potpisani članak “Građa za proučavanje dječje duše u opće i učenikove individualnosti napose u pismenim sastavcima” (Košćević, 1908b). Slobodu u crtanju prenosi i na slobodu u pismenim sastavcima. Zadaće ispravlja u školi u prisutnosti učenika da bi ih mogao upitati za eventualna objašnjenja. Tu je i njegov članak “Izložba građe za poučavanje djece” (1908., br. 9) o izložbi u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu.

Peto godište u brojevima 3 i 4 donosi članak Vjekoslava Košćevića “Organizacija pučkoga školstva i učiteljstva. Na skupštini učiteljskog društva za grad Zagreb i okolinu raspravio 8. listopada 1908. u Podsusedu Vjekoslav Košćević”. Zalaže se za slobodu, školsku samoupravu, razvitak pedagoške znanosti te predlaže rezolucije:

- “1. Sva organizacija školstva i učiteljstva ima se osnivati na principima pedagoške znanosti i umjetnosti te biti u suglasju s duhom hrvatskog naroda.
2. Pedagoška znanost i umjetnost te duh naroda hrvatskoga traže, da škola od intelektualističkog zavoda postane uzgojni.
3. To je moguće, ako se rad u školi što većma individualizuje oko pojedinog učenika.
4. Zato valja učitelju omogućiti da upozna: a) čovječanstvo, b) hrvatski narod, c) pleme, d) porodicu, odakle je učenik proistekao, te socijalne, psihičke i prirodne prilike života učenikova.
5. Škole ne valja grupirati na osnovu političkoga razdjeljenja zemlje, nego prema pedagoškim zahtjevima.
6. Pedagoški zahtjevi traže, da škole, kod kojih su slične prirodne, kulturne i historijske prilike, dođu u zajedničko školsko okružje.
7. Učenike u školama ne valja grupirati po godištima, nego po sposobnostima.
8. Organizaciju školstva na osnovu pedagoških principa može shvatiti (i provoditi) samo pedagoški što savršenije obrazovan i pedagoški te građanski slobodan čovjek.
9. Neka se učiteljskom osoblju dade akademsko obrazovanje i zaštiti sloboda i nezavisnost u pedagoškom radu i svim građanskim pravima, u koja ubrajamo i udaju učiteljica.
10. Pedagoška znanost traži školsku upravnu autonomiju.
11. Duh hrvatskog naroda (i pedagoški principi) traže, da ta autonomija bude zadruga, u kojoj će učitelji u skupštinama...” (Košćević, 1909a).

Ta je Košćevićeva rasprava umnožena kao separat.

Od 1910. časopis ima naziv *Preporod : hrvatska pedagoška smotra za roditelje, učitelje i sve prijatelje mladeži*. Glasilo Hrvatskog društva za unapređenje uzgoja.

5. Zaključak

Vjekoslav Koščević u Hrvatskoj je, uz Ivana Tomašića, najveći pobornik umjetničkoga odgoja u školama. Djelujući u vremenu koje nije pogodovalo novim idejama, ulagao je goleme napore za provedbu svojih ideja. Ipak, zahvaljujući pojedincima koji su također uvidjeli štetnost tada prevladavajućega herbartovskog načina rada i u našim školama uspijeva napraviti mnogo. “Mi smo uzdrмали položaj protivnika sa svojim uspjesima u borbi protiv njihove Herbartovštine. Herbartova stara škola nije donijela obećanih plodova. U svim zemljama vane za reformom, u svim naukama se javlja kritika... Sve se teorije drmaju, samo bi naši Herbartovci radi spasili svoju Herbartovštinu, jer su na njenom tkivu pisali svoje knjige, koje se prodaju! Dokle će se ova komedija održati u Hrvatskoj” (Koščević, 1912, 192).

Jedan od glavnih suradnika na tom području bio mu je Ivan Tomašić. Zahvaljujući tome što je Tomašić bio ravnateljem tada nove škole u Trnju dok je Koščević bio učiteljem u pučkoj školi u Krajiškoj mogao je zajedno s njim u praksi provoditi nove metode rada u likovnom odgoju. I na tadašnjoj kulturnoj sceni Zagreba i Hrvatske postojao je veliki broj intelektualaca koji su bili pristaše tih novih ideja i načina rada u školama, napose u likovnoj umjetnosti. Preko Hrvatskoga društva za unapređenje uzgoja i njegova glasila *Preporod* uspijeva širu pedagošku i kulturnu javnost upoznavati sa svojim i radom svojih istomišljenika. Nažalost, kako to već biva, postojali su i oni koji mu nisu bili skloni. Što zbog različitih stavova u struci, što zbog otpora koji su mu pružali već zbog samoga njegovog “napadačkog” nastupa prema kolegama. Kritizirao je prevladavajuće pedagoške postavke J. F. Herbarta i njegovih zagovornika u Hrvatskoj, prvenstveno S. Basaričeka. Time si je znatno otežao djelovanje, jer je krug učitelja okupljenih u Hrvatskom pedagoško-književnom zboru i časopisu *Napredak* bio moćan, ali i zaista uspješan u radu. Njihova pripadnost “herbartovštini” donekle je bila normalna za ono vrijeme, takvi su jaki utjecaji bili i u drugim europskim zemljama. Koščević je pod utjecajem novijih ruskih i francuskih autora, ali uz isticanje da ih, za naše potrebe, treba prilagoditi domaćim osobitostima. Zauzimao se za individualni pristup i raznovrsnije odgojno-nastavne metode, a posebno za veću ulogu umjetnosti, odnosno umjetničkih djela, učenje pomoću ručnoga rada, slobodnoga crtanja i pisanja sastavaka. Te nove metode, osobito u nastavi crtanja, bile su potpuno oprečne dotadašnjem radu, koji je bio predstavljan i u pedagoškoj literaturi, *Risarskom listu*, *Školi*²³ ili pojedinim člancima u *Napretku*.

Ni političke prilike u Hrvatskoj, a zapravo i u cijeloj Europi, nisu mu išle u prilog. Vrijeme je to pred Prvi svjetski rat i tijekom rata, što je dodatno otežavalo njegov

23 Istina, možemo vidjeti da i Aleksander Kešuc, zapravo i nekoliko godina prije Koščevićeva *Slobodnoga risanja* (1910.), progovara o novim risarskim metodama, slobodnom pristupu i načinu rada s učenicima u pučkoj školi (Kešuc, 1907).

rad. To je i doba siromaštva, a posebice su u teškom položaju prosvjeta i školstvo. Sve to uvjetovat će i prestanak izlazenja glasila Društva. Naime, mnogi su suradnici raspoređeni na druge poslove, pa i on sam. Dotadašnji pretplatnici nemaju mogućnost nastavljati kupovati njegov list i on se gasi.

Ipak, i u tako kratkom periodu Košćević je ostavio znatan trag u promicanju umjetničkoga odgoja u školama, osobito na području likovnoga odgoja. Mogli bismo ga proglasiti i pioninom (zajedno s Tomašićem) muzejske pedagogije u Hrvatskoj jer upravo on organizira i prve izložbe i vodstva za posebne kategorije posjetitelja, napose za školsku djecu i učitelje. Ono što je Alfred Lichtwark u Njemačkoj, zacijelo je Vjekoslav Košćević u Hrvatskoj.

Visoki su kriteriji koje postavlja učitelju ovaj “neobičan čovek”, kako ga najkraće, a možda i najbolje, opisuje Dušan Jelkić. “Ne može svatko biti učitelj, tko zna čitati i pisati! Za učitelja treba unutrašnjeg poziva!” (Košćević, 1901a, 183). Potporu takvu shvaćanju lika učitelja nailazimo i kod Josipa Boranića: “Svakome će jasno biti, da umjetničko obrazovanje naše mladeži nije samo stvar naučne osnove i načina obučavanja, već u prvom redu pitanje učiteljeve osobnosti. K umjetničkom objektu, koji se pruža učeniku, k racionalnom načinu obučavanja spada iznajprije učitelj, razumni učitelj, koji i sam umjetnički čuti” (Boranić, 1902, 134).

Vjekoslav Košćević bio je i borac za mnoga prava učiteljskoga staleža: podupirao je izjednačavanje prava učiteljica s učiteljskim, upozoravao je na nepotrebnost ukidanja vjeronauka u školama (prijedlozi Davorina Trstenjaka). Osim u *Preporodu*, pisao je priloge za *Napredak*, *Školu*, *Narodne novine*, *Hrvatsko pravo*, *Prosvjetu*, *Obzor*, *Katolički list*, *Smilje...* Pored bogatoga pedagoškog djelovanja, vrijedi istaknuti da je on i pedagoški pisac i pripovjedač (*Ženidba Hrvoja Hrvata*, *Sretni kovač*, tragedija *Puškinova smrt*, roman *Anica...*).

Doprinos Vjekoslava Košćevića pokretu za umjetnički odgoj možemo, zbog svega spomenutog, smatrati važnim. Istina, možemo možda žaliti što su prilike i sredina u kojoj je djelovao uvjetovale da pokret nije imao i veći odjek. Neslaganje s “moćnicima” u pedagoškim krugovima i njegova osobnost smetali su mu u postizanju ciljeva.

LITERATURA

1. Batinić, Š. (2007). Počeci reformne pedagogije u Hrvatskoj. *Anali za povijest odgoja*, 6, str. 7-19.
2. Boranić, J. (1902). Umjetnički uzgoj mladeži. *Škola*, 13 (9), str. 131-134.
3. Franković, D., ur. (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
4. *Godišnje izvješće nižih pučkih i šegrtskih škola slobodnog i kr. glavnoga grada Zagreba koncem školske godine 1904./05.* (1905). Zagreb: Tiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak).
5. *Godišnje izvješće nižih i šegrtskih škola slobodnog i kr. glavnoga grada Zagreba koncem školske godine 1905./06.* (1906). Zagreb: Tiskara i litografija C. Albrechta (Maravić i Dečak).
6. *Izveštaj pučkih i šegrtskih škola slobodnoga i kralj. glavnoga grada Zagreba za školsku godinu 1916.-1917.* (1917). Zagreb: Dionička tiskara u Zagrebu.

7. Jakopović, S. (1984). *Pokret radne škole u Hrvatskoj*. Zagreb: Školske novine.
8. Jelkić, D. (1926). Vjekoslav Košćević kao borac za radnu školu. *Radna škola*, 2 (5, 6, 8, 9), str. 121-126, 145-147, 193-195, 223-233.
9. Kešuc, A. (1907). Risanje prema novoj naučnoj osnovi. *Škola*, 18 (2, 3, 4), str. 21-24, 36-38, 55-58.
10. Kolar, M. (2007). Učitelj Ivan Tomašić: od pedagoga do političara. *Anali za povijest odgoja*, 6, str. 83-108.
11. Košćević, V. (1884). Pjevanje u narodnoj školi. *Napredak*, 25 (13, 14, 15), str. 198-200, 215-218, 231-234.
12. Košćević, V. (1887a). Nešto o crkvenoj pjesmarici. *Napredak*, 28 (25), str. 388-392.
13. Košćević, V. (1887b). Slovnicička obuka u pučkoj školi. *Napredak*, 28 (35), str. 548-550.
14. Košćević, V. (1890a). O tjelovježbi nešto iz Francuzke. *Škola*, 1 (11), str. 179-180.
15. Košćević, V. (1890b). Iz Lipnika. *Škola*, 1 (12), str. 205.
16. Košćević, V. (1890c). *Stihovi jednoga smrtnika*. Zagreb: Dragutin Albrecht ml.
17. Košćević, V. (1891a). O tjelesnoj kazni u pučkoj školi. *Škola*, 2 (2), str. 39-40.
18. Košćević, V. (1891b). Novi način oplemenjivanja jabuka. *Škola*, 2 (5), str. 96-97.
19. Košćević, V. (1891c). Otvoreno pismo onima koji me kleveću. *Napredak*, 32 (36), str. 571-572.
20. Košćević, V. (1892a). O zanimanju. *Napredak*, 33 (7), str. 97-102.
21. Košćević, V. (1892b). Pozdrav pučke škole. *Napredak*, 33 (31), str. 537-543.
22. Košćević, V. (1895). *Naša pedagogija. Prigodno razmatranje*. Karlovac: Knjigotiskara Drag. Hauptfelda.
23. Košćević, V. (1896). O našoj Početnici. *Škola*, 7 (2), str. 34-36.
24. Košćević, V. (1899). *Nekoliko opazaka o uzgoju*. Bjelovar: J. Fleischmann.
25. Košćević, V. (1900). *1300 zadaća za sastavoslovne vježbe na temelju čitanaka za pučke škole*. Petrinja.
26. Košćević, V. (1901a). Školnik Flachsmann. *Škola*, 12 (12), str. 182-184.
27. Košćević, V. (1901b). *Školstvo u Engleskoj i u Sjedinjenim Američkim Državama*. Pretrskano iz *Novog vaspitača*. Sremski Karlovci: Srpska manastirska štamparija.
28. Košćević, V. (1902a). Da se razumijemo. *Škola*, 13 (1), str. 12-13.
29. Košćević, V. (1902b). Odgovor gosp. Davorinu Trstenjaku. *Škola*, 13 (3), str. 46.
30. Košćević, V. (1902c). Kako dugo da polazi dijete školu? *Škola*, 13 (4), str. 55.
31. Košćević, V. (1902d). *Ženidba Hrvoja Hrvata / spjevao i slavnoj uspomeni Petra Preradovića posvetio Vjekoslav Košćević*. Petrinja: V. Košćević.
32. Košćević, V. (1904a). Malo ustuka. *Škola*, 15 (6), str. 93-94.
33. Košćević, V. (1904b). Društvo za popularizovanje pedagogije. *Škola*, 15 (10), str. 145-146.
34. Košćević, V. (1904c). O pisanju novina. *Škola*, 15 (10), str. 155-157.
35. Košćević, V. (1908a). Kako djeca rišu. *Preporod*, 4 (3), str. 35-38.
36. Košćević, V. (1908b). Građa za proučavanje dječje duše u opće i učenikove individualnosti napose u pismenim sastavcima. *Preporod*, 4 (8), str. 111-113.
37. Košćević, V. (1908c). *Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja: spomen knjiga o idejama i radu društva od osnutka mu 1904. do 1908*. Zagreb: Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja.
38. Košćević, V. (1909a). Organizacija pučkoga školstva i učiteljstva. *Preporod*, 5 (3, 4), str. 33-37, 49-55.
39. Košćević, V. (1909b). Hrvatskom učiteljstvu. *Preporod*, 5 (6), str. 81-82.

40. Košćević, V. (1910). *Slobodno risanje: sloboda o uzgoju, međe umjetnosti i metoda slobodnog risanja*. Zagreb: Tiskara Weiser.
41. Košćević, V. (1912). *Škola s pomoću rada ili Novovjeke ideje o reformi školstva i to: zabavišta, osnovne (pučke), više pučke (građanske) i učiteljske škole*. Zagreb: Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja.
42. Košćević, V. (1913). Tajničko izvješće o radu Hrvatskog društva za unapređenje uzgoja za društvenu godinu 1912.-13. čitano na VI. glavnoj skupštini dne 29. listopada 1913. *Preporod*, 9 (11-12), str. 165-170.
43. Ljubunčić, S. (1930). *Škola rada: idejna i tehnička struktura*. Zagreb.
44. Nohl, H. (1935). *Die pädagogische Bewegung in Deutschland und ihre Theorie*. Frankfurt a. M.: Verlag G. Schulte-Bulmke.
45. Ogrizović, M. (1963). Pokret za umjetnički odgoj. *Pedagoški rad*, 18 (9-10), str. 381-398.
46. Pataki, S. (1938). *Problemi i pravci reformne pedagogije*. Zagreb: Minerva.
47. Posavec, K. (2007). *Razvitak povijesti pedagogije u Hrvatskoj do 1918*. Zagreb: Doktorska disertacija.
48. *Pravila "Hrv. društva za unapređenje uzgoja"* (1908). Zagreb: Tiskara Weiser.
49. Previšić, V. (1999). Škola budućnosti: humana, stvaralačka i socijalna zajednica. *Napredak*, 140 (1), str. 7-16.
50. Radeka, I. (2004). Konstituiranje pedagogije i pojava pedologije u Hrvatskoj. *Anali za povijest odgoja*, 3, str. 17-26.
51. Tomašić, I. (1908). Hrvatska na hamburškoj izložbi. *Škola*, 19 (7-8, 9), str. 116-120, 140-143.
52. Vukasović, A. (1965). Pedagoški pogledi hrvatskog društva za unapređenje uzgoja 1904-1920. *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 2, str. 139-154.
53. xxx (1905a). Čavrljanje. *Preporod*, 1 (10), str. 147-149.
54. xxx (1905b). Što hoćemo. *Preporod*, 1 (1), str. 1-3.
55. xxx (1909a). Sloboda u uzgoju s osobitim obzirom na risanje u pučkoj školi. *Preporod*, 5 (9, 10), str. 130-135, 148-153.
56. xxx (1909b). Međe umjetnosti s osobitim obzirom na provedbu risanja u pučkoj školi. *Preporod*, 5 (11, 12), str. 161-167, 177-184.
57. xxx (1910). Primjer učevnog puta za slobodno risanje kroz sve razrede pučke škole. *Preporod*, 6 (1, 2), str. 1-4, 17-21.
58. xxx (1911). Vijesti iz Hrvatske. Društva za unapređenje uzgoja. *Preporod*, 7 (8), str. 123-124.
59. xxx (1921). Umro Vjekoslav Košćević. *Hrvatski učiteljski dom*, 14 (6-8), str. 18.

IZVORI

1. Državni arhiv u Zagrebu:
Fond Državna mješovita pučka škola u Krajiškoj ulici (HR-DAZG-202).
Fond Državna mješovita pučka škola Trnje (HR-DAZG-210).
2. Hrvatski školski muzej. Arhivska zbirka:
Osobni fond Košćević, Vjekoslav (HŠM A 2059).
Osobni fond Tomašić, Ivan, 2 kutije arhivskoga gradiva P 4092 - I, II (HŠM A 1016).

Elizabeta Serdar, Zagreb

VJEKOSLAV KOŠĆEVIĆ'S CONTRIBUTION TO ART EDUCATION IN CROATIA

Summary

The art education movement announces resistance to the *old*, intellectualist Herbart pedagogy, its followers and formal degrees of teaching, requesting that education be approached in a more complex and diverse manner, the focus being on the child. Unlike mechanical learning, this provides freedom in education by using: school labs, libraries, museums, cinemas, theaters... in short – connecting school with life.

Fervent followers of ideas behind the art education movement in Croatia included Vjekoslav Košćević (1866-1920) and Ivan Tomašić (1886-1956). Košćević initially presented his beliefs and support in an article titled *Our Pedagogy* in 1895 and later in his books *Some Remarks on Rearing* (1899) i *School through Work or New Age Ideas of School System Reform* (1912).

Although Košćević advocates French and Russian pedagogical accomplishments, he would choose the model used by this movement in Germany – he established the *Croatian Society for the Advancement of Rearing* (1904) and soon afterwards the *Preporod* (1905) magazine.

Acting as secretary of the Society and publisher and editor of the magazine, he organized the first courses for the professional education and training of teachers (1909: *on free drawing, on modeling in primary school*), first theater plays (1905: a play at the Croatian National Theater for primary school students), exhibitions designed to be pedagogical (1905: *Art in a Child's Life*, 1908: *Exhibition of Materials for the Study of Children*).

Key words: Košćević, Vjekoslav
art education, reform pedagogy, Croatia